

ним російсько-українським та російсько-білоруським населенням. Однак дослідити справжню розповсюдженість цього явища, якщо наслідком зв'язку не було народження дитини, не є можливим. Але народження позашлюбних дітей різними категоріями жінок і дівчатами все ж таки складало на досліджуваній території незначний відсоток.

ПОСИЛАННЯ

1. Безгин В.Б. Инфантицид и криминальный аборт в сельской России: прошлое и современность / В.Б. Безгин // Юридические исследования. – 2013. – № 4. – С. 196–229.
2. Бернштам Т.А. Бернштам Т.А. Молодёжь в обрядовой жизни русской общины XIX – нач. XX в. / Т.А. Бернштам. – Л.: Наука, 1988. – 280 с.
3. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський М. – К: Либідь, 2006. – 256 с.
4. Державний архів Чернігівської області (Далі – ДАЧО), ф. 811. Шаповалівське сільське управління, с. Шаповалівка Борзенького повіту Чернігівської губернії. 1831–1919, оп. 1, спр. 25. Дело о помещицех крестьянке Ромусевой, обвиняемой в умерщвлении незаконнорожденного ребёнка, 1831 р., 25 арк.
5. ДАЧО, ф. 242. Чернігівська палата кримінального суду. 1781–1869 рр., оп. 1, спр. 137. Дело о незаконном сожительстве казённой крестьянки Носовцовой села Бряновых Кустич Стародубского уезда с казённым крестьянином Мязкиным и умерщвлении его ребёнка, 1832 р., 38 арк.
6. Спр. 343. Дело об умерщвлении незаконного ребёнка казённой крестьянкой Пинчуковой, 1836–1837 рр., 13 арк.
7. Спр. 344. Дело об умерщвлении незаконнорожденного ребёнка крестьянкой помещика Забеллы Масечковой Марины, 1836 р., 52 арк.
8. Спр. 460. Дело о незаконном сожительстве клинцовского мещанина Максима Кузовлёва с крепостной крестьянкой Ириной Грешилиной, 1839–1843 рр., 8 арк.
9. Спр. 771. Дело об умерщвлении незаконного ребёнка крестьянкой священника Светильского Евдокией Лолиной, 1844–1846 рр., 89 арк.
10. Спр. 878. Дело об умерщвлении незаконного ребёнка крестьянкой села Авдеевки Сосницкого уезда Зиновией Корнеевковой. 1845–1846 рр., 63 арк.
11. Спр. 921. Дело об умерщвлении незаконнорожденного ребёнка крестьянкой помещика Забеллы Леуненко Ульяной, 1846–1849 рр., 44 арк.
12. Зайцева С.В. Факторы, оказывавшие влияние на рождение внебрачных детей в Российской империи во второй половине XIX в. // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – Вып. – Т. 4. – С. 144–152.
13. Ігнатенко І.В. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. – К.: Інтелектуальна книга, 2014. – 264 с.
14. Кісь О. Особливості соціалізації дівчаток в традиційній українській сім'ї XIX–початку XX ст. / О. Кісь // Етнічна історія народів Європи. Традиційна етнічна культура слов'ян: збірник наукових праць. – К.: Стило, 1999. – С. 49–55.
15. Кісь О.Р. Жінка в традиційній українській культурі (2-а пол. XIX – поч. XX ст.) / О.Р. Кісь. – Л.: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.
16. Маерчик М. «Як яка дівчина з хлопцем не спить, то вона й не дівчина зовсім» (секс до шлюбу в українській традиції): до постановки проблеми. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abyss111.livejournal.com/3431.html#cutid1>
17. Маслійчук В. Дітозгубництво на Лівобережній та Слобідській Україні у другій половині XVIII ст. / В. Маслійчук. – Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2008. – 128 с.
18. Матеріали для географії і статистики Росії, зібрані офіцерами Генерального штаба. Чернігівська губернія. – Составил Генерального штаба подполковник М. Домонтович. – СПб.: Типография Ф. Персона, 1865.
19. Памятная книжка Черниговской губернии на 1862 год. – Чернигов: Типография Губернская и Черниговского Ильинского Монастыря, 1862. – 576 с.
20. Пономарьов А. Семейні звичаї та обряди / А. Пономарьов // Українська минавшина. Ілюстрований етнографічний довідник. – К.: Либідь, 1993. – С. 170–182.
21. Семёнов Ю. Пережитки первобытных форм отношений полов в обычаях русских крестьян XIX – XX вв. / Ю. Семёнов // ЭО. – 1996. – № 1. – С. 32–48.
22. Семёнова-Тянь-Шанская О.П. Жизнь «Ивана» / О.П. Семёнова-Тянь-Шанская // «А се грехи злые, смертные...». Русская се-

мейная и сексуальная культура глазами историков, этнографов, литераторов, фольклористов, правоведов и богословов XIX – нач. XX века: в 3 кн. – М.: Ладомир, 2004. – Кн. 1. – 2004. – С. 641–731.

23. Шербинин П. Плод страсти роковой / П. Шербинин // Родина. – 2003. – № 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.istrodina.com/rodina_articul.php3?id=814&n=36

24. Янсон Ю.Э. Сравнительная статистика населения / Ю.Э. Янсон. – СПб.: Типография дома призрения малолетних бедных, 1892. – 446 с.

Терещенко Е.А. Рождение внебрачных детей в сёлах Черниговщины в первой половине XIX в. (статистический аспект)

В статье рассматривается проблема добрачных сексуальных отношений среди сельской молодёжи, проблема инфантицида. Анализируется частота рождения внебрачных детей разными социальными-возрастными категориями женщин.

Ключевые слова: незаконные рождения, инфантицид, статистика.

Tereshchenko O.A. The birth of illegitimate children in the villages of Chernihiv region in the 1st half of the 19th century (statistical aspect)

The article deals with the problem of premarital sex among the rural youth, the problem of infanticide. The author analyzes the frequency of the birth of illegitimate children by different social and age categories of women.

Key words: illegitimate birth, infanticide, statistics.

27.02.2017 p.

J

УДК 94(477):303.4(323.3+-053) «185»

О.В. Кужельна

БЕБІ-БУМ ПО-КЛИШКІВСЬКІ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ СЕЛА КЛИШКИ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ПОВІТУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВІКОВОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО СТАНУ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.

У статті досліджується історія села Клишки Кролевецького повіту Чернігівської губернії. На підставі довідкових видань та метричних книг проаналізовані дані щодо демографічного стану даного населеного пункту другої половини XIX сторіччя.

Ключові слова: село Клишки, Чернігівська губернія, козацька старшина, Забіла, Соломка, близнюки, соціальний стан населення.

У довідкових виданнях, що побачили світ в останні десятиріччя, інформація про історичне минуле села Клишки Кролевецького повіту Чернігівської губернії (зараз Шосткинського району Сумської області) досить лаконічна і неповнена відомостями на кшталт: «Село Клишки. Розташоване за 16 км від райцентру [м. Шостка]. Засноване в кінці XVI ст. Неподалік від села знайдено знаряддя праці доби бронзи» [1, с. 131]; «Село Клишки засноване в кінці XVI ст. У 1861 р. тут відбувся виступ селян, що були невдоволені грабіжним характером реформи» [2, с. 612].

Звісно, подібного роду відомості не дають уявлення про історію села часів так званого «дорадянського періоду», і будь-яке дослідження, що виходить за рамки вищенаведених фактів, є дуже цінним. Тому, посилаючись на низку до-

відкових видань та відомості метричних книг, спробуємо заповнити цю прогалину, розглянувши питання щодо вікового та соціального стану населення с. Клишки Крелевецького повіту Чернігівської губернії другої половини XIX ст.

У історичному дослідженні «Описание старой Малороссии. Полк Нежинский» Олександр Лазаревський зазначає, що «за поляків» села Клишки, Чепліївка та Лушники належали Вишлю – засновнику міста Крелевець [15, с. 59]. У середині XVII ст., після вигнання поляків, село перейшло у власність представників козацько-старшинського роду Забіл. Один з його перших власників – Петро Михайлович Забіла.

Петро Михайлович Забіла народився 1580 р. у містечку Борзна. Борзенський сотник (1654–1661), генеральний суддя (1663–1669), генеральний обозний (1669–1687), 1665 року пожалуваний до дворянського стану. Петро Михайлович Забіла у першому шлюбі з Параскою Станіславівною мав синів Івана-старшого, Тараса, Степана, Василя та двох доньок. Усі сини були козаками Борзенської сотні. Іван був вбитий під Чигирином у 1678 р. Тарас обіймав посаду борзенького сотника (1669–1672). Степан – борзенький сотник (1674–1677), генеральний хорунжий (1678–1683), Ніжинський полковник (1687–1694), учасник Чигиринських та Кримських походів (1687 та 1689 рр.). Василь – борзенський сотник (1680, 1683), генеральний хорунжий, загинув 1690 року у татарському полоні [3, с. 74–76].

У 85-річному віці Петро Забіла уклав шлюб з Агафією Герцик. За спогадами Василя Кочубея, «Герцичка была вдова выкрещенного еврея и так была бедна, что сын ея Павел Герцик (будущий Полтавский полковник и тесть Орлика) в то время торговал на Полтавском базаре иглками» [15, с. 137]. Дивацтво такого нерівного шлюбу (між генеральним суддею та бідною вдовою) можна пояснити хіба що віком жениха. У другому шлюбі Петро Забіла мав сина Івана та доньку Федору. Петро Забіла пережив свою другу дружину, що померла 1686 р., і встиг «поставити на ноги» своїх молодших дітей. Доньку Федору він видав заміж за сина ніжинського полковника Жураковського, а сина одружив на дочці генерального обозного Борковського [15, с. 137]. Іван-молодший брав участь у Кримських походах, у 1690–1692 рр. був знатним військовим товаришем [3, с. 76]. Петро Михайлович Забіла прожив довге життя і помер у 1689 р. у віці 109 років. Похований у Свято-Миколаївському Пустинно-Рихлівському монастирі [3, с. 74].

Царською грамотою 1656 р. борзенькому сотнику Петру Михайловичу Забілі були віддані у володіння села Лучники, Реутинці, Клишки, Обтов, Погорілівка. Пізніше, 25 січня 1661 р., він отримав царську грамоту на ці ж села та на млин і рудню на річці Реть [3, с. 74].

У своєму заповіті, складеному 21 січня 1671 р., Петро Михайлович не тільки розподілив майно, що «на были працею нашею», у тому числі «готовые гроши, серебро, медь... и всеякое ношенье», а й земельні володіння. Син Тарас отримав млин на річці Есмань, Степан – Лучники, Василь – Реутинці [4, с. 972]. За заповітом батька Іван-молодший отримав села Обтов, Клишки і Погорілівку [3, с. 76]. Але Іван Забіла не

довго володів цим маєтком – 1689 р. гетьман Мазепа відібрав у нього Клишки і передав його Степану Петровичу Забілі [3, с. 76]. 15 травня 1689 р. Степан отримав гетьманський універсал, а пізніше, 20 вересня цього ж року, і царську грамоту на села Лучники, Клишки, Чепліївку, Плиски [3, с. 75–76]. У цій грамоті читаємо: «В прошлых годах служил он Степан отцу нашему – и брату – нещадя головы своей против неприятелей креста святого в чигиринских и иных походах, так же в 1687 и 1689 г. в обоих крымских походах был. И за те его службы – гетман Иван Степанович Мазепа подтверждает ему в полку нежинском село Лучники... да село Клишки с тремя греблями, – которые села отец его умерший Петр Забела, бывший войсковый обозный, имел, – да вновь дал ему Степану село Чаплеевку... да село Плиску» [4, с. 972].

У родині Степана Петровича Забіли народилося троє синів (Василь, Степан, Семен) і дві доньки (Анастасія, Ганна). З часом Степан Петрович Забіла розподілив власні володіння між своїми дітьми. Село Клишки та Чепліївка дісталися найменшому сину Семенові Степановичу [3, с. 79]. За участь у «мазепинській зраді» Семен Степанович Забіла був позбавлений цих сіл. Згідно гетьманського універсалу від 25 вересня 1709 р. Клишки та Чепліївка перейшли у володіння князя Григорія Федоровича Долгорукова [3, с. 79]. Але після падіння Долгоруких ці села були у них забрані та «отписаны на ея императорское величество» [15, с. 360]. Пізніше села Клишки та Чепліївка були передані на утримання «конських заводів», а 1744 р. – надані імператрицею Єлизаветою її духовнику, священнику Федору Яковичу Дубянському. У володінні роду Дубянських вищезазначені села перебували до кінця XVIII ст. [15, с. 360]. За даними Лазаревського на той час у с. Клишки налічувалося 66 дворів та 89 хат, що належали козакам, та 356 селянських дворів. Саме у володінні Дубянських було 404 двори та 500 хат [15, с. 360–361].

У XIX ст. у села Клишки знову змінився власник. П. Семенов у своєму багатотомному дослідженні зазначає: «В эпоху звільнення селян село це належало найзаможнішому з поміщиків Крелевецького повіту генералу Опанасу Даниловичу Соломці, який володів тут 8.500 дес.» [5, с. 344]. Опанас Данилович народився 1787 р. на хуторі Лапшин Крелевецького повіту. Військову службу розпочав 1806 р. в артилерійському батальйоні в чині юнкера. 1843 р. отримав звання генерал-лейтенанта. Перебував на службі в Генеральному штабі, обіймав посаду інспектора арсеналів та парків інженерного відомства. О.Д. Соломка помер 1872 р., похований у Санкт-Петербурзі. За даними 1856 р. числилося «за ним в Крелевецком у[езде] благоприобретенных 1,162 души» [6, с. 698].

У другій половині XIX ст. кількісний, соціальний та майновий стан населення села зазнає значних змін. За даними 1859 р. у Клишках нараховувалося 559 дворів, де проживали 3635 мешканців (1760 чоловіків та 1875 жінок). У селі була 1 православна церква, 2 заводи (цукровий та винокурний) [7, с. 85]. 1885 р. тут було вже 785 дворів. Чисельність населення становила 3720 жителів. На території села

знаходилося 2 церковно-приходських школи, 7 постійних дворів, 8 крупорушок, 2 водяних млина, винокурний завод. Все більшого розвитку набувала торгівля. У селі було 7 лавок, щонеділі – базар, а також три ярмарки на рік – 19 лютого, 9 травня та 1 жовтня [8, с. 112]. В цілому Клишківська волость на той час мала 22 населених пункти, 1241 двір, 6325 жителів (3131 чоловік, 3194 жінки). Площа земель становила 23912 десятин, у тому числі орних – 8987 дес. [8, с. 98–99].

Найстарішим храмом в с. Клишки є храм Покрови Богородиці. Але 1820 р. він був знищений під час пожежі. На його місці була побудована кам'яна однойменна церква [9, с. 1043], яка простояла більше ніж сторіччя і була розібрана вже за радянські часи. Діюча на цей час Покровська церква побудована зовсім на іншому місці.

У 80-х – на початку 90-х років XIX ст. у Покровській церкві проводили службу священники Василь Іванович Обуховський, Стефан Васильович Шекун. Псаломщиками були Петро Аврамович Демченко та Петро Мойсейович Левитський, пономарем – Антон Васильович Ждановський [10, с. 323]. Переважаюча частина мешканців волості була православного віросповідання. Так, за даними перепису населення 1897 р. в с. Клишки мешкало 5442 жителі (2661 чоловіків та 2781 жінок), з них православних – 5379 осіб або 98,84 % від загальної кількості населення [11, с. 263]. Протягом свого існування чисельність прихожан Клишківської церкви збільшувалась [12, с. 132].

Чисельність прихожан	Роки					
	1770	1790	1810	1830	1850	1860
Чоловіків	1534	1595	1669	1778	1869	1918
Жінок	1540	1609	1705	1898	1854	2050
Всього	3074	3204	3374	3676	3723	3968

У 1874 р. в с. Клишки відкривалося початкове народне училище. На утримання цього учбового закладу земством виділялися кошти в сумі 695 крб. Попечительською закладу була дворянка Ганна Миколаївна Аммосова. Наприкінці XIX ст. кількість учнів Клишківського училища досягла 141 особи. Переважну більшість учнів складали хлопці, лише 8,5 % від загальної кількості учнів становили дівчата (12 учениць). У грудні 1895 р. на посаду вчительки Клишківського училища була призначена Олена Іванівна Матвієвська – випускниця єпархіального жіночого училища. Другою вчителькою з жовтня 1896 р. працювала Надія Йосипівна Бардакова, яка закінчила жіночу гімназію. Закономчителем з 1900 р. був священник Федір Денисенко. На його утримання виділялися кошти в сумі 40 крб., вчителів – по 240 крб. [13, с. 108–109].

Зі списків населених місць Чернігівської губернії та інших видань [7, с. 85; 8, с. 112; 10, с. 115; 11, с. 263] дізнаємося про чисельність села Клишки у другій половині XIX ст.

Роки	Кількість дворів	Чисельність жителів		
		чоловіків	жінок	всього
1859	559	1760	1875	3635
1885	785			3720
1892	894	2627	2489	5116
1897		2661	2781	5442

Як видно з таблиці, за невеликий проміжок часу (після 1861 року) кількість дворів в с. Клишки зросла на 60 %, а чисельність населення збільшилась на 40,7 %. Здійснення реформи призвело і до змін у соціальному складі мешканців – у відомому з давніх-давен козацькому селі значно зросла кількість селян-власників.

На підставі даних метричної книги Покровської церкви с. Клишки Кролевецького повіту за 1879–1881 роки [14] спробуємо провести аналіз соціального, вікового та гендерного складу місцевого населення.

Роки	Зареєстровано народжень	Укладено шлюбів	Зареєстровано смертей	Приріст населення
1879	227	46	175	+52
1880	236	49	162	+74
1881	239	54	110	+129

За вказаний період народжуваність значно перевищувала смертність, але при відносно стабільному показникові народжуваності рівень смертності значно змінювався. Так, в порівнянні з 1879 р. смертність місцевого населення у 1881 р. зменшилась на 37 %. Великий показник смертності у 1879 р. був обумовлений зростанням інфекційних хвороб. Того року багато дітей померло від віспи, коклюшу та скарлатини (загалом 32 випадки). При цьому, якщо взяти до уваги кількість померлих «від дитячої хвороби» (51 випадок), то загальна кількість померлих дітей становить неймовірно високий показник – 47,4 % від загального числа. Пік захворюваності на віспу припадає на січень 1879 р. – тоді від цієї хвороби померло 10 дітей (ще одна дитина померла у квітні). Вік померлих дітей складав від 3 місяців до 4 років. Випадки дитячої смертності від коклюшу припадають в основному на вересень-листопад місяць.

Причини смерті мешканців села Клишки у 1879, 1881 роках

Причини смерті	1879 рік		1881	
	кількість	у % до загальної кількості померлих	кількість	у % до загальної кількості померлих
Від дитячої хвороби	51	29,14	54	49,09
Від натуральної хвороби	58	33,14	35	31,81
Віспа	11	6,28		
Гарячка	14	8		
Скарлатина	9	5,14		
Чохотка	4	2,28	4	3,63
Коклюш	12	6,86		
Водянка	1	0,57	1	0,9
Дифтерія	2	1,14		
При пологах	1	0,57	4	3,63
Круп			1	0,9
Хвороби горла, застуда			2	1,81
Запалення легенів			1	0,9
Нешасні випадки	1	0,57	1	0,9
Причини не вказані			7	6,36
ВСЬОГО:	175		110	

Від нещасних випадків померло 2 людини: 50-річний селянин Іван Григорович Злагодух потонув у колодязі (30.10.1879 р.), а 13-річного сина селянина Якова Антоновича Шульги Антона вбив кінь (26.10.1881 р.) [14, арк. 101, 254]. У 1881 р. при пологах померли чотири жінки віком від 35 до 40 років [14, арк. 249, 251, 253, 256]. У більшості інших причин смерті у метричній книзі було зазначено – «від натуральної хвороби».

Тягар селянської праці та багаторічна солдатська служба вкорочували віку місцевим мешканцям. Мало хто з них доживав до глибокої старості. Жінка селянина-власника Семена Онуфрійовича Шолохмана прожила 85 років (померла 28.07.1879 р.), удова, селянка-власниця Марфа Євстахіївна Пашкова померла 08.08.1879 р. у 82-річному віці [14, арк. 95].

У метричній книзі наводяться підсумкові дані щодо віку померлих по селу Клишки за 1879 р. та 1880 р. [14, арк. 104, 184].

Вік	1879 рік			1880 рік		
	чоловіків	жінок	всього	чоловіків	жінок	всього
від народження до 1 року	27	20	47	27	26	53
1–5	23	16	39	17	21	38
5–10	4	3	7	2	5	7
10–15	7	1	8	2	3	5
15–20	1	2	3	-	1	1
20–25	1	-	1	4	2	6
25–30	2	3	5	1	2	3
30–35	6	-	6	2	2	4
35–40	2	1	3	3	3	6
40–45	3	2	5	-	4	4
45–50	5	5	10	2	5	7
50–55	8	4	12	1	1	2
55–60	3	7	10	5	4	9
60–65	4	2	6	5	5	10
65–70	2	2	4	3	1	4
70–75	3	3	6	1	-	1
75–80	-	3	3	1	1	2
80–85	-	-	-	-	-	-
	101	74	175	76	86	162

Узагальнені відомості про соціальний стан населення за даними метричної книги Покровської церкви с. Клишки щодо укладених шлюбів

Роки	Селяни-власники		Козаки		Солдати та члени їх сімей		Міщани		Дворяни		Духовенство	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
1879	25	35	11	5	8	2	-	2	2	1	-	1
1880	34	40	5	6	10	1	-	2	-	-	-	-
1881	39	41	10	10	5	2	-	1	-	-	-	-
Разом	98	116	26	21	23	5	-	5	2	1	-	1

Загалом у 1879–1881 рр. шлюб уклали: чоловіки і жінки з числа селян-власників – 214, козаків – 47, солдат – 28, мі-

щан – 5 (жінки), дворян – 3, духівництва – 1 (донька дядька).

Шлюби, укладені дворянами, припадають на 1879 р. 25 квітня 1879 р. 34-річний дворянин села Клишки Афанасій Васильович Імшенецький уклав шлюб з 21-річною «собственницею» Варварою Прокопівною Несвітайловою. Свідками на весіллі були дворянин Адам Станіславович Гриневецький, відставний вахмістр Семен Федорович Роботько, міщанин Микола Дементійович Малчев та селянин-власник Кирило Маркович Лугина [14, арк. 69]. 25 липня 1879 року до метричної книги був занесений запис про шлюб, укладений дворянином с. Слоут Глухівського повіту Захарієм Яковичем Начаровим (?) з дворянкою с. Клишки Станіславою Адамівною Гриневецькою. 25-річний жених належав до православного віросповідання, а 20-річна наречена – до римо-католицького. Свідками були представник купецтва Іван Григорович Лукашов та міщани містечка Вороніж Глухівського повіту Олександр Сільвестрович Імшенецький, Федір Сілкович (?) Лещинський, Іван Омелянович Преображенський [14, арк. 72].

Слід зазначити, що серед молодят були вихідці і з інших населених пунктів. Так, 11 листопада 1879 року 18-річний козак села Землянка Глухівського повіту Григорій Іванович Єресь оженився на солдатській дочці, 22-річній Доминіці Федорівні Єленицькій, а 20-річна донька померлого дядька с. Линькова Новгород-Сіверського повіту Ганна Андріївна Полуянова 23 травня 1879 р. вийшла заміж за 24-річного клишківського козака Мирона Прокоповича Вегеру [14, арк. 71, 75].

Більша частина шлюбів була укладена між ровесниками у віці 16–25 років. Наприклад, за період з 16 по 25 січня 1879 р. було укладено 12 шлюбів. Вік молодиків складав 18–22 роки, а їхніх наречених – від 16 до 24 років. Як правило, молодики були за віком старші від своїх наречених, але були й винятки. Так, 23 січня 1879 р. був зареєстрований шлюб між 24-річним відставним солдатом та 30-річною селянкою-власницею. 25.05.1880 р. уклали шлюб Дмитро Доміанович Гаркавенко та Євдокія Юхимівна Рубанікова. Нареченому було 25 років, нареченій – 36 [14, арк. 152].

Більшість молодят укладали шлюб вперше. Вдруге стали на весільний рушник 14 чоловіків та 12 жінок. 30 січня 1881 р. 52-річний клишківський козак Ануфрій Матвійович Короткевич одружився на 47-річній солдатці Секлеті (?) Яківні Майоровій. Для жениха це був другий шлюб, а для нареченої – третій [14, арк. 233].

Був випадок, коли молодята мали однакові прізвища. 31 жовтня 1879 р. 23-річний селянин-власник Федір Петрович Патлах одружився на 17-річній Параскеві Власівні Патлах. При цьому одним із свідків був Корнелій Антонович Патлах [14, арк. 73]. До речі, це прізвище і зараз є доволі розповсюдженим на території Клишківської сільської ради.

По соціальному стану переважають шлюби, укладені селянами-власниками. Вони становлять 71,8 % від загальної кількості шлюбів (214 з 298). Шлюби, укладені представниками козацтва, дорівнюють 15,8 %, солдатами – 9,4 %.

Дещо різниться картина щодо соціального стану населення за метричними записами про смерть. Так, у 1879,

1881 рр. померло 285 мешканців села Клишки, з них належали до селянського стану 74,7 %, представників козацтва – 11,5 %, солдатів – 8 %. Наведені дані дають підставу стверджувати, що у пореформений період майже $\frac{3}{4}$ населення с. Клишки становили селяни-власники, які отримали у свою власність землі після реформи 1861 р. Наступний за чисельністю соціальний прошарок становили козаки та солдати.

Узагальнені відомості про соціальний стан населення за даними метричної книги Покровської церкви с. Клишки щодо реєстрації смертей

Роки	Селяни-власники		Козаки		Солдати та члени їхніх сімей		Міщани		Не вказано стан		Всього	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
1879	78	57	6	7	7	5	3	1	7	4	101	74
1881	27	51	14	6	7	4	1	-	-	-	49	61
Разом	105	108	20	13	14	9	4	1	7	4	150	135

Дуже цікавими, на наш погляд, є відомості щодо народження в с. Клишки близнюків. Так 23 травня 1879 р. у селянки-власниці, вдови Неоніли Микитівни Роговиної народилися близнята Михайло та Єфросинія. На той час голова родини помер і Неоніла Микитівна залишилася вдовою. З цієї причини дітей записали як незаконнонароджених [14, арк. 17]. 21 жовтня 1879 р. у родині селян-власників Конона Юхимовича та Євдокії Іванівни Киричок народилися близнюки Іоанн та Параскева [14, арк. 38].

Дві пари близнюків народилося і у 1880 р. 22 березня 1880 р. дві дівчинки Матрона та Марія народилися в родині селян Антона Матвійовича та Параскеви Дорофіївни Прядко. Близнюки Даниїл та Юліанія (Уляна) народилися 11 грудня 1880 р. у родині білетного солдата Матвія Петровича Короткевича та його дружини Ольги Михайлівни [14, арк. 101, 140].

«Врожайним» на двійні став 1881 рік. Тоді тут народилося аж 6 пар близнят [14, арк. 188, 190, 197, 206, 208, 209].

№ з/п	Дата народження	Імена близнюків	Прізвище, ім'я, по батькові батьків	Соціальний стан батьків
1	23.01.1881	Григорій Іоанн	Трохим Пилипович та Катерина Максимівна Коротич	Козак
2	20.02.1881	Федір Євдокія	Пилип Іванович та Неонілла Андріївна Пятак	Селянин
3	01.05.1881	Пелагія Ірина	Данило Захарович та Єпистимія Євстахівна Карпенко	Бувший солдат
4	29.07.1881	Стефан Василь	Мартин Моїсїйович та Параскева Платонівна Касюк	Козак
5	15.08.1881	Андрій Наталія	Терентій Григорович та Акилина Григорівна Киричок	Відставний солдат
6	28.08.1881	Олександр Павло	Костянтин Андрійович та Наталія Федорівна Кравченко	Селянин

За статистикою руху народонаселення у селах Чернігівської губернії в 1866 році виглядало наступним чином: співвідношення числа народжених до загальної кількості населення – 5,06; співвідношення чисельності двійнят до числа народжених – 2,07; співвідношення числа померлих до загальної кількості населення – 3,58 [16, с. 36–38].

Яку ж картину спостерігаємо по с. Клишки? У 1881 р. показник народжуваності тут становив 6,45, смертності – 2,97. Співвідношення числа двійнят по відношенню до загальної чисельності народжених становить 5,02. Тобто показник народжуваності у с. Клишки вищий, ніж по губернії в цілому, а показник смертності – нижчий. Чисельність народжених в с. Клишки близнят перевищує загально-губернський показник майже у 2,5 рази.

За статистичними даними з 1879 по 1881 рр. в Чернігівській губернії в середньому народжувалося 42737 хлопчиків та 41044 дівчатки (всього 83781), помирало 29662 чоловіки та 28377 жінок (всього 58039). А. Русов у своєму дослідженні робить наступний висновок: «Душ мужского пола ежегодно рождается и умирает больше, чем женского. Именно на 100 мужчин рождается 95,07 женщин, а умирает 95,78» [17, с. 54]. У с. Клишки за вказаний період на 100 чоловіків народжувалося приблизно 90,2 жінки. Але що стосується показників смертності, то тут спостерігаються значні коливання. Якщо у 1879 р. на 100 чоловік померло 73,2 жінок, то у 1880 р. на 100 чоловіків померло 113 жінок. Чим викликаний такий «стрибок» жіночої смертності – достеменно невідомо. 3,63 % від загальної кількості померлих становили жінки, що померли під час пологів.

В цілому з 1879 по 1881 рр. в с. Клишки народжувалося більше людей, ніж помирало. Приріст населення у 1879 р. становив 52 чол., наступного року – + 74, а у 1881 р. – + 129 чоловік. Загалом чисельність населення села Клишки у другій половині XIX ст. збільшилась на 50 %. Майже $\frac{3}{4}$ населення склали селяни-власники, значний соціальний прошарок становили козаки та солдати.

Автор сподівається, що наведені у статті факти та персоналії не лише доповнять сторінки історії населених пунктів Сівєрщини, а й стануть у нагоді уродженцям с. Клишки, які цікавляться минулим своєї малої батьківщини та вивченням родоводу.

ПОСИЛАННЯ

1. Сумщина від давнини до сьогодення: Науковий довідник. Упорядн. Л.А. Покидченко; Редкол.: Л.П. Сапухіна (відп.ред.) та ін. – Суми, 2000. – 384 с.
2. История городов и сел Украинской ССР. – Сумская область. – К., 1980. – 700 с.
3. Модзалевский В. Малороссийский родословник. – К., 1910. – Т. 2. – 746 с.
4. Кролевецкий уезд. Лучники и Чаплиевка // Черниговские епархиальные известия. – 1868. – № 21. – Часть неофициальная. – С. 971–974.
5. Семенов П.П. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. – Т. 7. – Малороссия. – СПб, 1903. – 520 с.
6. Модзалевский В. Малороссийский родословник. – К., 1914. – Т. 4. – 746 с.
7. Черниговская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года. – СПб, 1866. – 298 с.
8. Волости и важнейшие селения Европейской России. – СПб, 1885. – 314 с.

9. Крoлeвeцкiй уезд. Собычи. // Черниговские епархиальные известия. – 1868 – № 23. – Часть неофициальная. – С. 1043–1045.

10. Адрес-календарь Черниговской епархии на 1893 год. – Чернигов, 1892. – 380 с.

11. Населенные места Российской империи в 500 и более жителей. По материалам всеобщей переписи населения 1897 г. – СПб, 1905. – 298 с.

12. Крoлeвeцкiй уезд. Число прихожан прочих церквей уезда // Черниговские епархиальные известия. – 1869. – № 4. – Часть неофициальная. – С. 132.

13. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1901 год. – Часть IV. Черниговская губерния. Издание Управления Учебного округа. – К., 1901. – 280 с.

14. Метрическая книга данная из Черниговской духовной консистории Крoлeвeцкoгo уездa сeлa Кличeк Покрoвскoй цeрквe для записи родившихся, браком сочетавшихся и умерших [на 1879, 1880, 1881 гг.]. / Из фондов Шосткинського краєведческого музея. – № КВ-6354/Д-763. – 258 л.

15. Лазаревский А. Описание старой Малороссии. Том второй. Полк Нежинский. – К., 1893. – 560 с.

16. Записки Черниговского губернского статистического комитета. – Книга вторая. – Выпуски 5, 6. – Чернигов, 1872. – 140 с.

17. Русов А. Описание Черниговской губернии. – Чернигов, 1898. – Т. 1. – 378 с.

Кужельная Е.В. Бэби-бум по-клишковски: страницы истории села Клишки Крoлeвeцкoгo уездa Черниговскoй губернии и исследование возрастного и социального состава местного населения второй половины XIX века

В статье исследуется история села Клишки Крoлeвeцкoгo уездa Черниговскoй губернии. На основе справочных изданий и метрических книг проанализированы данные о демографическом составе данного населенного пункта во второй половине XIX века.

Ключевые слова: село Клишки, Черниговская губерния, казацкая старшина, Забела, Соломка, близнецы, социальный состав населения.

Kuzhelnia O.V. Baby-boom of Klyshky village: pages of history of Klyshky village of Krolevets district of Chernihiv province and research of the age-related and social structures of local population in the second half of the 19th century.

The article is described about the historical way of Klyshky village of Krolevets district of Chernihiv province. On the basis of reference books and metric books, data on the demographic composition of this settlement in the second half of the nineteenth century are analyzed.

Key words: Klyshky village, Chernihiv province, Cossack-officer, Zabila, Solomka, twins, social structure of population.

28.02.2017 р.

Ј

УДК 94(477.15) «1858-1863»

Б.О. Галь

ОРГАНІЗАЦІЯ ОКРЕМОЇ ПОЛІЦІЇ В МІСТАХ ЛІВОБЕРЕЖНИХ ГУБЕРНІЙ (1858–1863)

Стаття присвячена організації окремої поліції в містах лівобережних губерній протягом 1858–1863 рр. З'ясовано структуру і штати окремих міських поліцій, принципи комплектування поліцейських чиновників і служителів, елементи поліцейської уніформи.

Ключові слова: поліція, реформа, місто, лівобережні губернії, штати, уніформа.

Наприкінці 1850-х рр. загальна поліція була усвідомлена на найвищому рівні як галузь державного управління, що негайно потребувала нової організації, більш адекватної вимогам часу. Рішення цієї проблеми, знайдені в рамках численних комітетів і комісій зламу 1850–1860-х рр., погоджені з місцевими адміністраторами і затверджені на

найвищому рівні, носили вимушено тимчасовий характер («впредь, до издания общего учреждения полиции»), оскільки передували впровадженню цілого шереду пов'язаних реформ: земської, судової, військової та ін.

Звуження кола повноважень, збільшення фінансування місцевої поліції, зокрема, й за рахунок імперського бюджету, зміна принципів комплектування поліцейських чиновників дозволили уряду у короткі строки суттєво поліпшити ситуацію. Але новий спосіб організації місцевих сил правопорядку, за якого міські і земські поліції поглиналися новоутвореними повітовими, а окремі міські поліції наново створювалися лише як виключення з правила, став неочікуваним показником низького рівня урбанізації територій і, зокрема, лівобережних губерній.

Вперше загальний огляд поліцейських реформ 1850–1860-х рр. і, зокрема, процесу утворення окремих міських поліцій було запропоновано у службових записках чиновників Міністерства внутрішніх справ (Є.М. Анучін, С. Білецький, П. Руткевич), статтях істориків права (І.Ю. Андреевський, В.Я. Фукс) і публіцистів (Є.П. Карнович), присвячених перспективам підготовки постійно діючого поліцейського статуту, ювілейних виданнях Міністерства внутрішніх справ кінця XIX – початку XX ст. (С.О. Адріанов) [7, с. 186–194, 210–214, 228–236; 8; 2; 31, с. 194–201; 9, с. 36–37; 11, с. 74–77; 13, с. 132–133]. В подальшому жоден нарис історії поліції Російської імперії не обходився без згадки про т. зв. «поліцейську реформу 1862 р.», але лише в останні декілька десятиліть з'явилися змістовні дослідження, присвячені питанням законодавчого врегулювання поліцейської діяльності у другій половині XIX ст. [5; 6; 14; 25; 34], зокрема, поліцейській уніформі пореформеної доби [24], а також утворенню окремих міських поліцій у містах різних регіонів Російської імперії [3; 4; 12; 23; 33; 10; 15; 32].

У даній розвідці відтворюється перебіг і внутрішня логіка процесу започаткування окремої міської поліції в містах лівобережних Чернігівської та Полтавської губерній на основі аналізу діловодних і статистичних матеріалів Комісії про губернські та повітові установи (1858–1860), законодавчих актів та ін.

Стан дореформеного поліцейського управління в містах імперії зазвичай визначався як «незадовільний», втім оцінка земської поліції навіть після реформи 1837 р. була ще гіршою: «<...> положение же земских полиций самое неудовлетворительное и несоответствующее их назначению» (1847) [цит. за: 13, с. 64]. Відносно більший порядок у справах міських поліцій пояснювався можливостями поліцейського нагляду та єдності дій, які надавала скупченість міського населення, суворішим підпорядкуванням міських виконавчих чиновників поліцеймейстеру / городничому, звільненням міської поліції від господарсько-розпорядчих справ і, нарешті, певною освіченістю і відносною самостійністю міського населення, якому було легше захищатись від поліцейської сваволі і впливати на поліцію силою громадської думки [27, с. 54–55].